

Programmatoelichting

De kracht van de herhaling

Herhaling is altijd een veelgebruikt middel geweest in de muziek. Soms diende het het gemak van de componist. In een tijd waarin componisten verplicht waren het ene na het andere werk te schrijven voor hun adellijke of kerkelijke opdrachtgevers, was het ongetwijfeld vaak een uitkomst om een deel van een werk te kunnen herhalen. In een da capo aria bijvoorbeeld, wordt het eerste gedeelte aan het eind nog een keer herhaald (een ABA vorm). Zo werd de aria zonder moeite eenderde langer: dat scheelde de componist een hoop werk. Maar herhalingen zijn natuurlijk vooral een gemak voor de luisteraar. Zonder herhalingen heb je als luisteraar minder houvast. Herhalingen geven structuur aan een stuk. Verrast worden maar ook herkennen: zo gaat muziek voor de meesten van ons leven.

Jun Nagao speelt in zijn *Octet* een ingenieus spel met herhalingen. De muziek waarmee het stuk begint, gespeeld door het voltallige ensemble, horen we een paar keer terug. Maar we horen diezelfde muziek ook meer op de achtergrond, als een begeleiding bij solo's, of als een contrathema bij nieuw gepresenteerde muziek. En er wordt meer herhaald: het gedeelte waar het hele octet korte, staccatonoten speelt keert tegen het eind nog een keer terug. De klassieke vorm waar dat het meest aan doet denken is een rondo, met de ABACABA vorm. Maar misschien moeten we vooral denken aan een *chorus*, de harmonische en ritmische basis in de jazz die steeds herhaald wordt, want swingen doet het bij Jun Nagao.

Swingen doet het natuurlijk ook in de *Devil's Rag* van **Jean Matitia**. Ragtime was een voorloper van de jazz en was echte dansmuziek. Een continu herhaald ritme is voor dansmuziek natuurlijk een voorwaarde. Dus we horen niet alleen melodische herhalingen, maar ook een vast ritmisch patroon met een duidelijke baspartij, met grote sprongen en een melodie die daar syncopisch (tegen de maat in) op reageert.

Maurice Ravel gebruikt herhalingen weer op een andere manier in de suite *Ma mère l'oye*, waarin hij sprookjes van Moeder de Gans van Charles Perrault op muziek zette. Ravel maakte verschillende versies van deze cyclus, maar de meest uitgebreide, de Suite de Ballet, verbindt de verschillende verhaaltjes door *interludes*, tussenspelen. Die *interludes* vormen niet alleen een overgang naar een nieuw sprookje, maar zijn ook onderling verbonden doordat steeds eenzelfde motief klinkt. De herhaling van het motief betekent hier dus de aankondiging van een nieuw sprookje. Toch lijkt het wel of Ravel het motief soms bijna verstoopt tussen de andere muziek.

In **Modest Moussorgki's** *Schilderijtentoonstelling* (*Pictures at an Exhibition*) zijn die tussenspelen veel nadrukkelijker aanwezig. De tussenspelen verbeelden de wandeling, de *promenade*, van het ene naar het andere schilderij in het museum. Zo verbinden ze niet alleen de verschillende delen van de cyclus, maar zijn ze ook onderdeel van het verhaal. We horen het thema in vijf *promenades* en in twee delen: Cum mortuis in lingua mortua en De poorten van Kiev. Die vijf *promenades* kunnen achter elkaar gezet ook gezien worden als een variatiereeks: hét prototype van een herhaling.

(door Eric Boor, musicoloog)